

SĂPĂTURILE ARHEOLOGICE DE LA BISERICA TIRGULUI (TÎRGOVIȘTE) — 1972. RAPORT PRELIMINAR *

ION CHICIDEANU

Către sfârșitul anului 1972. Direcția Monumentelor Istorice și de Artă s-a adresat Muzeului județean Dîmbovița, solicitînd efectuarea unor săpături arheologice, în vederea lucrărilor de restaurare la biserica „Tîrgului“ din Tîrgoviște¹. Unul din monumentele arhitectonice ale Tîrgoviștei medievale, plasată, după cum arată și numele, în inima „tîrgului din lăuntru“, biserica, ctitorie a lui Udriște Năsturel, a fost înălțată în 1653 și terminată un an mai tîrziu de Radu vel căpitan, pe locul unei alte biserici, din care pomelnicul din 1823 spune că mai rămăseseră doar „niște ziduri surpate“². Deși în bună parte ruinată, biserica continua să fie folosită, căci la 1646 căpitanul Radu înmormîntează aici pe unul din cei doi copii ai săi, așa cum se poate citi din inscripția funerară aflată astăzi incastrată în zid pe latura de sud a biserici. Ridicarea unui nou lăcaș în 1653 s-a făcut, astfel, pentru înlocuirea vechii biserici, care, deși funcționa, nu mai corespundea nevoilor, atît din cauza stării precare în care se găsea, cît și, foarte probabil, fiind neîncăpătoare. O serie de modificări ulterioare au schimbat aspectul edificiului care astăzi se prezintă mult diferit față de cel de la jumătatea secolului al XVII-lea.

Pornind de la cele deja cunoscute din izvoarele scrise, cercetarea arheologică a fost orientată în special pentru definitivarea proiectului de restaurare. Astfel, s-a căutat în primul rînd să se cerceteze fundațiile bisericii lui Udriște Năsturel, să se lămurească o serie de detalii privind construcția acesteia. De asemenea, cercetarea a cău'at să surprindă și urmele bisericii demolate la jumătatea secolului al XVII-lea.

* Ne exprimăm, și pe această cale, mulțumirile noastre colegilor Gh. Bulci și C. Ionescu, pentru prețiosul sprijin acordat. Mulțumiri speciale se cuvin cercetătoarei Elena Isăcescu de la Cabinetul numismatic al Bibliotecii Academiei R.S.R., care a identificat monedele descoperite.

¹ Proiectarea și executarea lucrărilor de restaurare este făcută de D.M.I.A., proiectant fiind arh. Cristian Moisescu.

² Georgescu M., *Biserica Tîrgului din Tîrgoviște*, în „Glasul bisericii“, nr. 25, 1966, 1—2, p. 88.

Săpăturile arheologice au început la 23 noiembrie și s-au încheiat la 12 decembrie 1972. Pentru început au fost deschise, în interior, două secțiuni : SI, pe axul longitudinal la bisericii, cu dimensiunile de 16×1 m, și SII, pe axul transversal, cu dimensiunile de 6×1 m. Ulterior, pe latura de N. a bisericii, în exterior, în zona de îmbinare a peretelui bisericii propriu-zise cu cel al pridvorului, a mai fost deschisă o secțiune, SIII, orientată N-S. cu dimensiunile de $4,50 \times 1$ m. În pridvor, în perețele de N al SI, a fost săpată o casetă — Ca — cu dimensiunile de 2×2 m, și o alta — Cb — la capătul SIII, cu dimensiunile de 1×1 m. Cu excepția SIII, închisă mai devreme datorită timpului nefavorabil, peste tot s-a ajuns cu săpătura pînă la pămîntul viu, în care s-au mai săpat încă 0,30 m.

Observațiile stratigrafice au fost mult împiedicate de starea precară a pămîntului răscolit de numeroasele înmormîntări din jumătatea de V a bisericii. Stratigrafia ce a putut fi stabilită doar între metrii 10—16 ai SI și în SII se prezintă în felul următor : imediat deasupra pămîntului viu, compact, de culoare castanie, urmează un strat brun-închis, avînd o grosime de cea. 0,40 m, străbătut în partea superioară de numeroase urme de arsură și conținînd cioburi de la sfîrșitul secolului XIV și începutul secolului XV. Peste acest strat se observă o depunere de culoare roșcată, grosă de aproximativ 0,20 m, conținînd fragmente ceramice din secolele XV-XVI. Peste aceasta urmează o nivelare cu nisip care se subțiază mergînd către altar, avînd în medie o grosime de 0,05 m. Deasupra nivelării cu nisip urmează două straturi de pămînt purtat, umpluturi, în care materialul arheologic se găsește amestecat. Între cele două straturi de umplutură se intercalează un nivel de dărîmături cuprinzînd sfărîmituri de cărămidă, pietre, moloz. Ultimul strat îl constituie patul de nisip și mortar al pardoselii din lespezi de piatră și al dușumelii de scindură.

În absida sudică, în capătul SII, la o adîncime de — 1,90 — 2,20 m a fost secționat un bordei incendiat, deasupra căruia se afla prăbușită o birnă carbonizată. Dintre resturile bordeiului au fost culese numeroase fragmente ceramice, fiind posibilă întregirea unor vase. Ceramica este lucrată la roată din pastă cărămie, bine frămîntată și arsă. Formele cele mai frecvente sînt borcanele, cu marginea răsfrîntă, oalele cu marginea înaltă și cu toartă, precum și cîmile cu o toartă și ulcioarele. Ceramica smălțuită este reprezentată printr-un singur ciob, acoperit cu smălț gălbui și verde. Vasele sînt decorate cu benzi de linii paralele incizate, dispuse pe umăr și cu caneluri înguste pe margini. Au fost găsite și cioburi de la vase, îndeobște ulcioare, lustruite și pictate cu humă albă. Pentru această ceramică, analogiile cele mai apropiate se găsesc la Coconi, o așezare datată la sfîrșitul secolului XIV și începutul secolului

XV³. Un alt bordei a mai fost atins în capătul de N al SII. Fragmente ceramice de aceeași factură au fost găsite în tot cuprinsul stratului de pământ brun-închis, ceea ce ne permite să-l datăm, în linii mari, în epoca lui Mircea cel Bătrîn.

Cioburi aparținând secolelor XV-XVI au fost descoperite sporadic în stratul de pământ roșcat. Formele sînt : pahare, căni, străchini. Au fost găsite și două cioburi smălțuite⁴.

La o adîncime de cca. 1,00 m, traversînd SII, a fost dezvelită o porțiune din fundația unui zid, din care s-a mai păstrat doar partea de jos groasă de 0,20 m. Zidul taie în întregime stratul de pământ roșcat ce conține fragmente ceramice aparținînd secolului XV și XVI, ceea ce ne face să-l datăm, cel mai devreme, la mijlocul secolului XVI. Încă nu a putut fi lămurit rostul său, urmînd ca în viitoarele cercetări să fie urmărită și această problemă.

În interiorul bisericii au fost descoperite două cavouri C₁ și C₂, construite din cărămidă. Baza cavourilor se află la — 1,20 m. În primul cavou s-a găsit un inel de argint cu piatră căzută și fragmente de veșminte. În cel de al doilea s-a găsit un dinar unguresc de argint din secolul XVI, probabil din timpul lui Rudolf II⁵. Prezența acestor două cavouri, datate în secolul XVI, reprezintă o primă confirmare arheologică a existenței în acel loc a unei biserici mai vechi de secolul XVII.

În legătură cu biserica construită în anul 1654, au fost descoperite în pridvor și în interiorul bisericii, resturile a două ziduri. În pridvor a fost dezvelit un zid din care se mai păstrează fundația din bolovani aruncați în mortar, peste care urmează zidul propriu-zis, construit din bolovani și cărămizi. În fundație au fost construite, cu ajutorul unui cofraj, firide osuare în care au fost depuse osemintele din mormintele deranjate de constructori. De altfel, oseminte îngrămădite lângă fundația bisericii au fost descoperite și în SIII. La baza zidului au fost descoperite fragmente ceramice aparținînd secolului XVII.

Asemănător ca structură se prezintă și zidul ce despărțea odinioară biserica în naos și pronaos și care a fost demolat în a doua jumătate a secolului XVIII, așa cum o dovedește prezența la V de zid, deci în fostul pronaos, a unui mormînt, M₇, dotat cu un aspru turcesc bătut la Constantinopol în vremea sultanului Mahmud I (1730—1754)⁶. Tot în fostul pronaos au mai fost cercetate încă două morminte, în care s-au găsit un cercel de argint (M₈), un inel sigilar și o monedă puternic corodată ce nu a putut fi identificată (M₉); de asemenea, în M₇ s-a găsit și un cercei. Alte morminte au mai fost descoperite în pridvorul actual, din

³ Constantinescu N., *Coconi. Un sat din Cîmpia Română în epoca lui Mircea cel Bătrîn. Studiu arheologic și istoric*, București, 1972, pp. 72, 107—140.

⁴ O tratare pe larg a ceramicii descoperite la biserica Tîrgului, va face obiectul unui articol viitor, aici rezumîndu-ne la o succintă prezentare.

⁵ Identificare Elena Isăcescu.

⁶ Idem.

care două (M_2 și M_3) aveau câte o monedă austriacă din anul 1816. În cursul săpăturilor au fost secționare mai multe morminte, dar, datorită pământului deosebit de friabil, nu au putut fi cercetate decit opt dintre acestea.

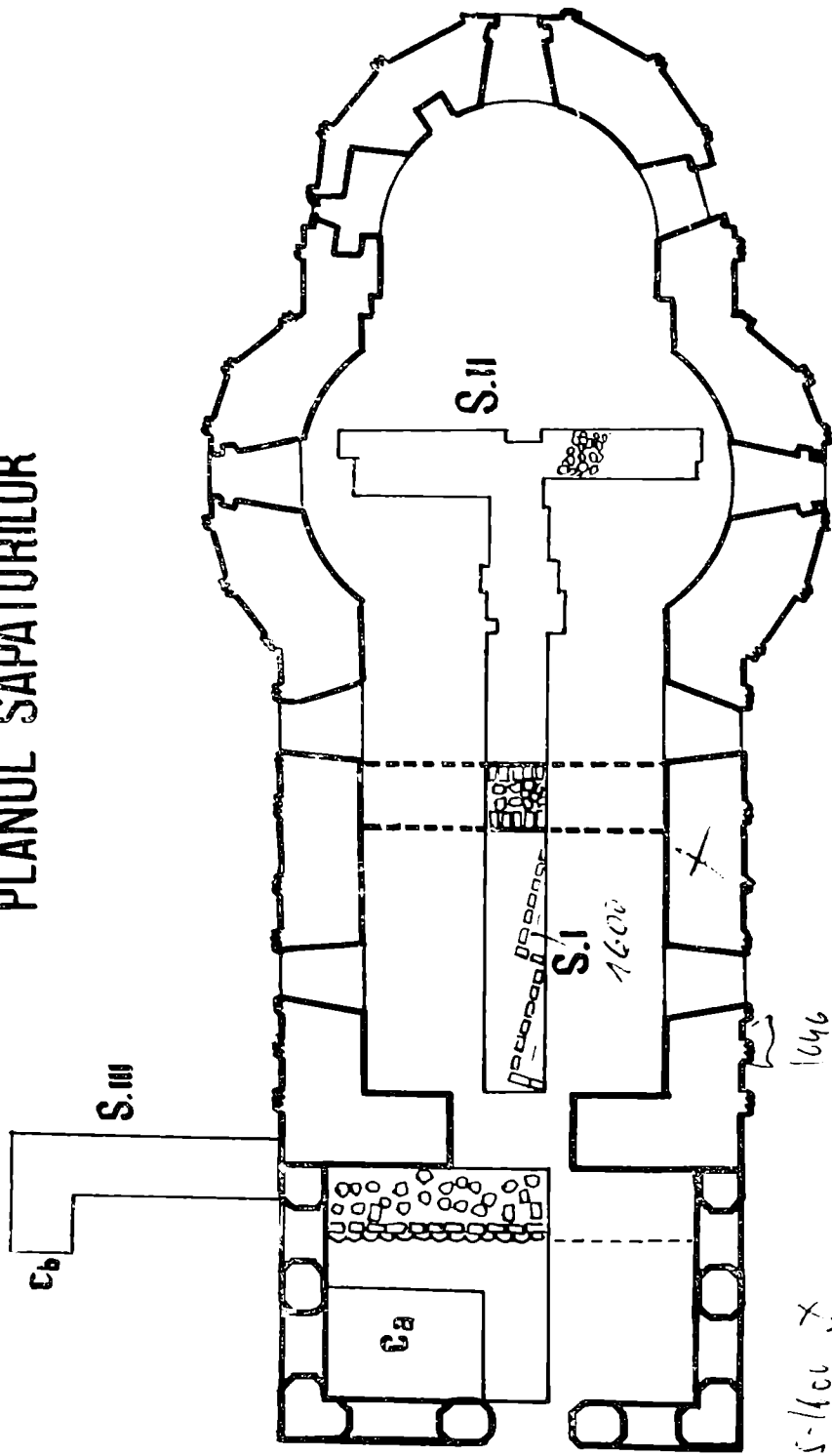
În sfârșit, la — 0.20 m. în fața altarului, au fost dezvelite porțiuni din vechea pardoseală din cărămizi terminate „în coadă de rindunică“.

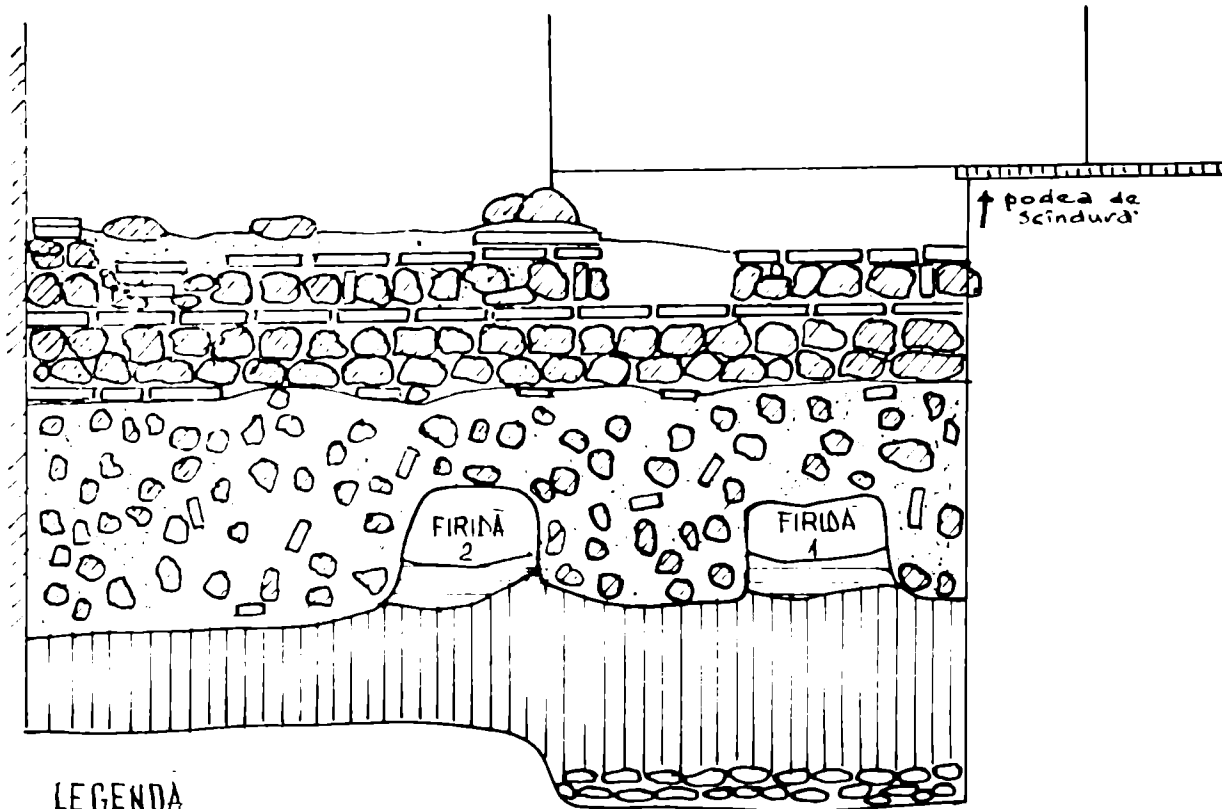
Cu toate că, datorită timpului nefavorabil cercetarea arheologică s-a concentrat, în special, în interiorul bisericii, rezultatele obținute au atins primul obiectiv, acela de a oferi date noi proiectului de restaurare. În acest sens, s-a putut cunoaște exact care a fost planul inițial al bisericii lui Udriște Năsturel, ca și o datare precisă a demolării zidului dintre naos și pronaos, demolare ce a coincis și cu alte modificări aduse bisericii.

Atestată numai documentar, existența bisericii care se găsea rui-nată la 1654, a fost probată și pe cale arheologică prin osuarele din fundațiile lăcașului lui Udriște, ca și prin cele două cavouri care dovedesc în chip cert că pe aceste locuri exista încă în secolul XVI o biserică. Nu este exclus ca, într-o viitoare campanie de săpături, să se dovedească că zidul din care s-a dezvelit o porțiune în SII, să fie în legătură cu biserica din secolul XVI.

Campania din toamna anului 1972 a prilejuit și identificarea primului nivel de locuire care este, în parte, contemporan domniei lui Mircea cel Bătrîn, adică vremii în care Țirgoviștea devenea un important centru urban, a doua capitală a Țării Românești. Studiarea sistematică a acestui nivel de locuire se impune astfel în atenția viitoarelor cercetări.

BISERICA TÎRGULUI
PLANUL SĂPĂTURILOR

LEGENDA

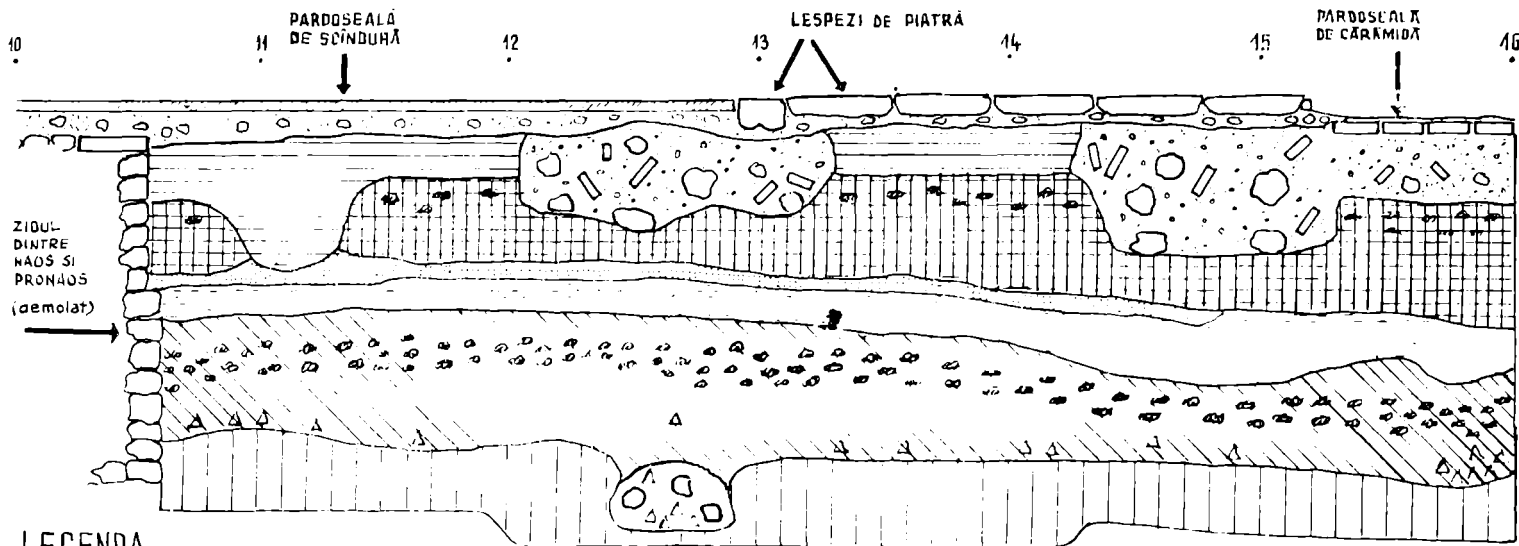
- cărămidă
- piatră
- mortar
- pământ cenușiu (umplură)
- piatră
- pământ castaniu (nu)

0 10 20 30 40 50

BISERICA TÎRGULUI PROFILUL PERETELUI DE EST AL CASETEI DIN PRIDVOR

BISERICA TÎRGULUI

SI-profilul peretelui de N, între metri 10-16

LEGENDA

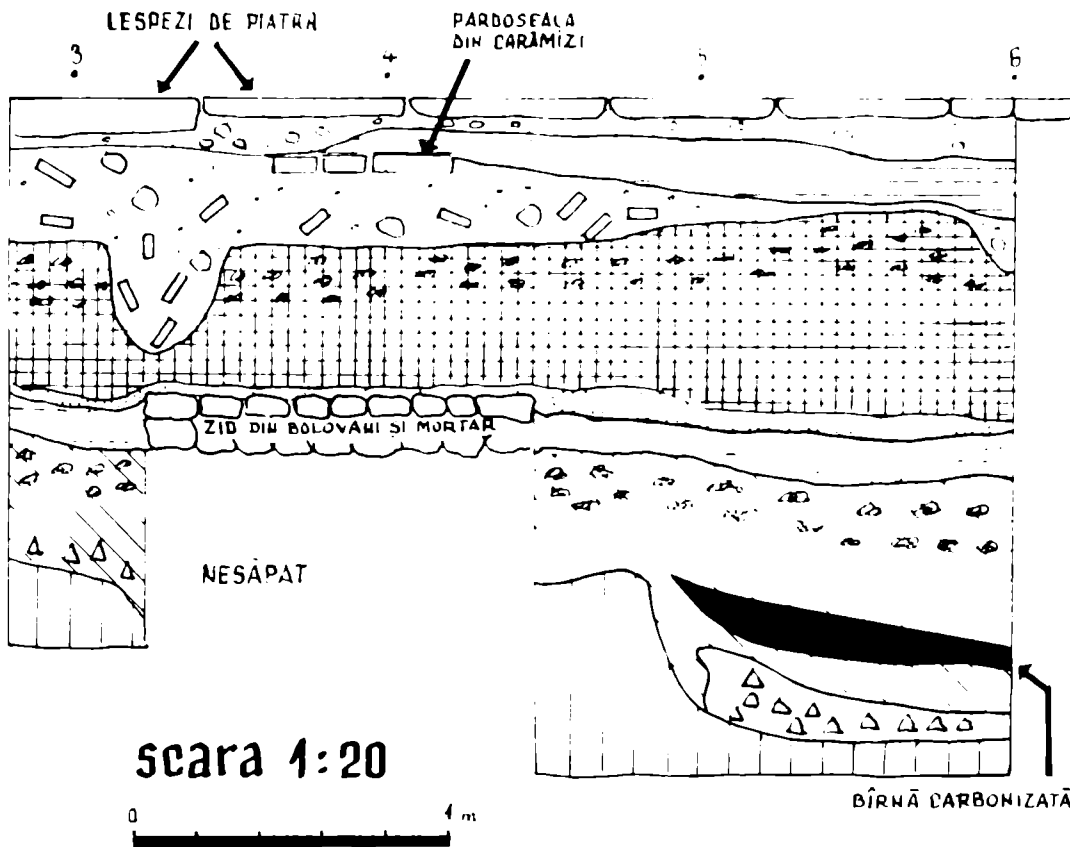
	- pământ castaniu (vivo)		- nisip		- cărămizi
	- pământ brun închis		- pământ brun-umplură		- piatră
	- pământ roșcat cărămiziu		- pământ cărămiziu-umplură		- cioburi
	- moloz + pietre + sfărâmături de cărămizi		- nisip cu mortar (patal pardoseli actuale)		- urme de arsură
					- cenușe

scara 1:20

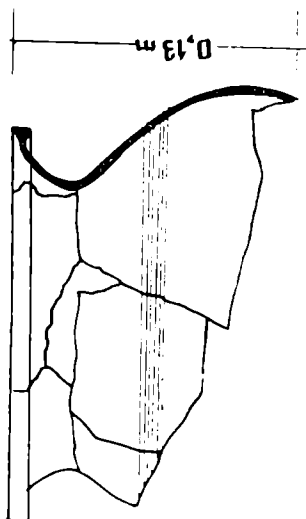
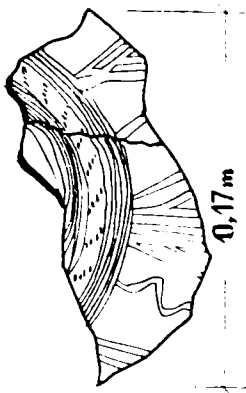
BISERICA TÎRGULUI

S_{II} - profilul peretelui de E, între metri 3-6

LEGENDA

- - pământ castaniu (viu)
- - pământ brun închis
- - pământ roscat cărămiziu
- - nisip
- - pământ brun - umplutură
- - pământ cafeniu - umplutură
- - moloz + pietre + sfărâmaturi de cărămizi
- - pietre
- - cărămizi
- - cioburi
- - urme de arsură
- - cenuse
- - nisip cu mortar (patul pardoselii actuale)

BISERICA TÎRGULUI
CERAMICĂ sec. XIV-XV

